

L'Aldea i el seu rerefons artístic: Tradició, cultura i devoció a través de la pintura de Joan Rebull.

L'Art és l'ingredient principal i a la vegada conseqüent de la història, la cultura, la tradició i la ideologia pertanyent a ètnia, raça o poble i com a resultat d'aquest fil conductor, neix un símbol d'identitat. És cert, que fins i tot el poble més petit té la seva pròpia identitat, un exemple molt proper, tant per als seus habitants com per a mi, n'és L'Aldea; El nostre poble es caracteritza per la seva càrrega històrica, exorbitant com el pes de la seva tradició, els residents que hi viuen i les cròniques explicades de "boca en boca" que gràcies a aquests ens han fet viatjar tants cops al passat i imaginar-nos com vivien o com treballaven. Sense fer més dilació, es demostrarà per mitjà de dues obres d'Art, situades a l'interior de l'ermita, de l'autor Joan Rebull i Llambrich¹ (1943) com L'Aldea n'és una veritable prova d'aquestes paraules.

"*Aigua Mare de Déu de L'Aldea*" (2012) i "*Sega de l'arròs. Acció de gràcies a la Mare de Déu de L'Aldea*"(2013-2014)² són dues obres pictòriques que ens parlen d'un marc cronològic concret i a la vegada de dues situacions diferents, on tot el poble, del més jove al més ancià en els moments més difícils creia i dipositava tota la fe i confiança a una singular fèmina, la figura més representativa: La Verge de L'Aldea o talment dita com, la Moreneta, la Verge dels Prats, la Nostra Senyora de L'Aldea i Mare de Déu de L'Aldea. Ella, es va transformar amb una icona en el segle XIII amb la pesta *de mal de grandòla* o més conegut com la pesta bubònica. Arran de tal fet en el nom del poble es va demanar al Bisbe Bernat d'Oliver de fer processons i rogatives en honor de la Santa Maria de L'Aldea.³ La demanda diu així: "*a Santa Maria de la Aldeya quen hic don salut e ens guarde d'aquestes malvades malalties e mortandats que son a la terra*".⁴ Temps després, a causa de la nefasta meteorologia aquestes processons i rogatives també es varen emprar perquè vingués la pluja⁵ i negués els camps tan secs, ja que realment, els camperols del nostre poble i els pobles del voltant, subsistien gràcies a l'agricultura i la ramaderia.⁶

¹ Joan Rebull i Llambrich neix el dia 26 de juny del 1943 a L'Ametlla de Mar. L'any 1965 exposa per primer cop al públic tortosí a la Biblioteca del carrer de la Rosa, posteriorment, és ordenat capellà al seminari de Tortosa on va rebre tutoratge artístic dels pintors Ricardo Cerveto i Llop Adam. Es llicencia a la Universitat Complutense de Madrid en Ciències Polítiques i Econòmiques, i duu a terme treballs d'investigació i treball social a Madrid, Barcelona Brooklyn, diverses localitats de la Ribera i Baix Ebre. Després d'estar ocupat amb tasques relacionades amb la cultura i la pedagogia, a la dècada dels vuitanta, s'estableix a L'Ametlla de Mar, on la pintura tornarà a ser la seva activitat central. Irromp novament amb una exposició on vincula l'art tortosí i ebrenc, i també realitza projectes pictòrics de grans dimensions a les esglésies de Tortosa, Castelló, L'Aldea i Campredó amb temes de religiositat popular. Aquesta temàtica n'és el centre de totes les seves obres, i en menor mesura, el retrat i el paisatge. Biografia extreta de l'entrevista duta a terme per realitzar el Treball de Fi de Grau en el curs 2017/2018

² V.V.V.: Murals de Joan Rebull a l'ermita de la Mare de Déu de L'Aldea, Parròquia de L'Aldea, L'Aldea, 2011, p.33

³ V.V.V.: La Novena a la Mare de Déu de l'Aldea, Parròquies de l'Aldea i Bisbat de Tortosa, 2011.p.31

⁴ IDEM, p.30

⁵ La pluja no només repercutia als camps, sinó també a la societat. Les sequeres comportaven èpoques pèssimes de fam i misèria on l'única solució eren aquestes pregàries a una imatge i tenir fe, una fe que els era compensada de la millor manera possible: amb aigua.

⁶ MORERIA, Joan.: DEL FOLKLORE TORTOSÍ, costums, ballets, pregàries, parèmies, jocs i cançons del camp i de la ciutat de Tortosa, segona edició, Tortosa, 1979, p. 249

El segon dilluns de Pasqua Granada se celebrava una gran festa, on les peregrinacions i la missa posterior eren dues peces clau per rendir homenatge i demanar ajuda. Aquesta cerimònia però, exigia una preparació prèvia; el diumenge precedent s'elegien els "majordoms"⁷ i "comissionats"⁸ per l'any vinent i se celebrava una petita novena a l'església de Sant Blai (Tortosa), el dilluns, els tortosins -ferms devots de la nostra Verge- amb les seves tartanes i un bon calçat començaven el romiatge fins al nostre poble. Un cop aquí, deixaven els carruatges i cavalls als peus de la torre tot creant una mena de campament ambulant, com una petita "fira", allí preparaven el dinar.⁹ Després de passar un bon dia festiu, el silenci es feia protagonista, doncs havia arribat l'hora, es posava en marxa la processó¹⁰ encapçalada pels tortosins i aldeans que duïen la peanya amb la Verge a sobre les seves espatlles, al darrere els seguien el clero i els altres acompanyants. Caminaven per terrenys terrossos i es paraven en petits llocs de culte fins a arribar a la Catedral de Tortosa, allí es deixava la Verge de L'Aldea fins l'any vinent. Els aldeans abans de començar les festes patronals sol·licitaven la imatge santa.¹¹

Fig1. obra *Aigua Mare de Déu de L'Aldea*, Joan Rebull Llambrich, Ermita de l'Aldea. Fotografia realitzada per Yasmina Pansiello, 2017

Joan Rebull va saber captar perfectament en la seva primera pintura "*Aigua Mare de Déu de L'Aldea*" (2012) (Fig.1) aquesta angoixa a efecte, de l'escassa pluja. Com tota obra pictòrica aquesta també està dividida en diferents plànols; en un primer pla, a la dreta, ens trobem amb dos homes; l'un mira a la Verge mentre sosté un ciri i el que resta, està observant a aquesta noia jove que agafa la mà a la dona situada al terra de genolls, amb els braços oberts, amb un mocador negre que li cobreix el cap i un mantó de

Manila decorat amb roses, finalment, els peus descalços, símbol de penitència. Per acabar amb la part dreta, un home que deixa caure entre els seus dits la terra seca -amb aquesta acció l'autor torna a fer èmfasi al perquè de la processó- és observat per una nena petita vestida de pagesa. Al centre el capellà

⁷ Majordom *m2hist* En les confraries, oficial nomenat per satisfer les despeses, tenir cura de les funcions etc.

⁸ Comissionista *m* i Grup de persones que han estat escollides per fer una cosa determinada.

⁹ MORERIA, Joan.: *DEL FOLKLORE TORTOSÍ*, costums, ballets, pregàries, parèmies, jocs i cançons del camp i de la ciutat de Tortosa, segona edició, Tortosa, 1979, p. 266

¹⁰ Aquestes processons consten a partir de l'abril de 1444, a partir d'aquesta any les peticions eren per dos motius: pesta o pluja. El dia 10 d'abril de 1570 fou un romiatge particular, doncs van ser acompanyats per soldats ja que els atacs dels corsaris i pirates eren freqüents en els pobles de costa, i nosaltres per aquell temps n'èrem un, com Tortosa que també fou un punt feble. Es va crear certa controvèrsia entorn la data de l'últim cop que varen pujar la Verge a Tortosa, Alfons Monfort ens diu l'any 1602, el Dr. Ramón O'Callaghan, el 1627 i Moreria ens diu que l'últim cop fou l'any 1923. Avui dia es continua fent processó però, només fent un tom al voltant dels peus de l'ermita. MONFORT, ALFONSO MOSSÈN.: *La Parròquia de l'Aldea*, Tortosa, p. 35,36, O'CALLAGHAN, Ramón Dr.: *Anales de Tortosa (II)*, biblioteca ebreca, Centre de lectura, Tortosa, p. 172

¹¹ O'CALLAGHAN, Ramón Dr.: *Anales de Tortosa (II)*, biblioteca ebreca, Centre de lectura, Tortosa, p. 172

dempus, amb una cadireta a la mà ¹² i a l'altra subjectant l'hisop o salpasser, ens dirigeix la mirada per invitar-nos a formar part de l'escena. Veritablement a aquest capellà li podem posar nom, puix que es tracta de mossèn Sol que havia estat rector de la Parròquia de L'Aldea. A la seva esquerra, un home d'esquena a nosaltres obre els braços mentre que la dona del darrere acudeix al nen per consolar-lo. El segon pla és ocupat a banda i banda per un aplec de persones -algunes d'elles dintre de les tartanes- deixant al centre la figura de la Verge de L'Aldea com a protagonista, transportada sobre una peanya i envoltada per quatre llumins. A la darrera fan el seguici dues personalitats eclesiàstiques identificables, ja que es tracta del retrat del bisbe aleshores de Tortosa, mossèn Salines i el rector de L'Aldea i promotor dels murals, mossèn Víctor Cardona.¹³ Al darrere, els estàndards que representen la confraria de l'ermita de L'Aldea. Finalment, en un tercer pla, dues construccions històriques alhora que objectes patrimonials locals: la torre i l'ermita.

La finalitat de l'Art és aprendre quelcom nou, transmetre coneixements (ja siguin religiosos, culturals, històrics, antropològics...) i sentiments, no obstant això, per poder arribar a aquest punt estem obligats a endinsar-nos en el rerefons més profund de l'obra, només d'aquesta manera podrem esbrinar - i mai del tot- el seu significat. Seguint el fil conductor, voldria fer esment a dos assumptes referents a l'obra, l'un de caràcter etnològic i l'altre de caràcter temporal: la indumentària i els anacronismes. Una manera d'identificar un individu o grup de persones és a través del reconeixement facial tal com ho hem vist, posteriorment es pot anar més enllà i classificar-los dintre un estament social (o classe social), per fer-ho serà necessari un factor que tanmateix podem contemplar dintre de l'obra: la indumentària¹⁴. L'Aldea, fins a l'any 1983, va pertànyer jurídicament al bisbat de Tortosa, el qual tenia un protocol determinat per celebrar les processons de rogativa organitzades per un grup religiós tortosí benestant. A partir d'aquest punt, l'autor ha diferenciat a la gent pagesa (els habitants de L'Aldea) de la gent burgesa (habitants de Tortosa); El grup, les dones duïen el mocador al cap i faldilles llargues, les xiquetes amb mantellets i espadenyas mentre que els homes duïen espadenyas fetes de cordell (nosaltres diem sabates de l'hòstia) i pantalons acompanyats amb una mena de mitjons llargs¹⁵, en definitiva, roba senzilla, de treballar al camp, de pagès. El segon grup, no tan nombrós si més no cridaner, duïen americana, corbata i pantalons llargs. Per acabar, l'obra es situa dintre de les primeries del segle XX¹⁶, encara que l'autor ha pres mà dels anacronismes¹⁷ per tal de transportar un objecte del

¹² En aquesta petita cadireta s'encaixava a dintre la figura de la Verge i es duïa penjada al coll durant la processó, un cop s'arribava a l'ermita, la Verge es traslladava a la peanya per portar-la a dintre de l'edifici. Aquest utensili només es feia servir per trajectes llargs, mentre que la peanya es feia servir per trajectes curts, segons la informació que em va donar mossèn Alfonso, capellà de les dues esglésies i ermita de l'Aldea i V.V.V.: Murals de Joan Rebull a l'ermita de la Mare de Déu de L'Aldea, Parròquia de l'Aldea, L'Aldea, 2011, p. 69

¹³ V.V.V.: Murals de Joan Rebull a l'ermita de la Mare de Déu de L'Aldea, Parròquia de L'Aldea, L'Aldea, 2011, p.11

¹⁴ Sempre que parlem de la societat dintre d'un marc temporal o històric concret, la vestimenta és una eina per adonar-nos quina situació econòmica s'estava vivint i per tant, ens permet situar les persones dintre de la piràmide de la classe social. Fins i tot, podem arribar a conèixer la ideologia de la societat, per exemple en el període del Barroc la societat menys adinerada sempre guardava un vestit sumptuós per ocasions especials (quan algun monarca visitava la ciutat, tot el poble del més ric al més pobre sortia per donar-li la benvinguda) i d'aquesta manera poder aparentar un estil de vida que per a res s'assemblava a la realitat.

¹⁵ Aquesta informació no l'he extret de cap llibre, si no que son coneixements que he pogut aprendre al llarg del temps gràcies a les explicacions de les meves avies.

¹⁶ V.V.V.: Murals de Joan Rebull a l'ermita de la Mare de Déu de l'Aldea, Parròquia de l'Aldea, L'Aldea, 2011, p.33,69

present al passat o viceversa fent que sigui una manera de “viatjar en el temps”. D’ “anacronismes intencionats”, n’hi ha repartits en tota la imatge, per exemple, pel que fa a la peanya; no es tracta de l’antiga peanya, si no de l’actual decorada pel pintor Josep Benet Espuny (Tortosa,1920-2010 Tortosa)¹⁸. Com també són un anacronisme les banderes que veiem a la torre, ja que l’ajuntament va demanar al pintor que rematés la torre amb banderes actuals. El retrat de mossèn Victor i per finalitzar, la fatxada de l’ermita que veiem a l’obra és la nova i no la vella.

Fig2. Obra *Sega de l'arròs. Acció de gràcies a la Mare de Déu de l'Aldea*, Joan Rebull Llambrich, ermita de l'Aldea. Fotografia realitzada per Yasmina Panisello, 2017

Fins ara, el dramatisme ha estat captat a través de les expressions dels pagesos i benestants, de la mateixa manera que també han estat presents, els prec, però la Verge de L'Aldea prompte els recompensava amb aigua i els sentiments donen un gir de 360°, el tràngol havia passat, ara restava la calma. L'autor va voler representar les dues “cares de la moneda”, per un costat la negativitat i per l'altre el positivisme amb l'obra anomenada: “*Sega de l'arròs. Acció de gràcies a*

la Mare de Déu de L'Aldea” (2012-2013) (Fig.2).La intenció d'aquesta obra és diferent però té certa connexió amb l'anterior, només hem de recordar que les dues estan situades paral·lelament una davant de l'altra. Les úniques diferències més evidents són la gama cromàtica i les manifestacions dels pagesos. En el primer cas, en l'altre quadre hi imperaven els colors foscos i gelats molt encertats per la seva temàtica, en canvi, en aquesta obra els colors són clars, colors que ens aporten llum a l'obra i per tant esperança. En el segon cas, pel que fa a les manifestacions, cal recordar que en l'anterior hi havia el mossèn Sol dirigint-nos la mirada, aquí un home plantat al centre ens assenyala la Verge i, a sota a l'esquerra hi ha un home que obre els braços com a símbol d'agraïment. Finalment, en l'anterior quadre hem vist una dona descalça com a símbol de pietat, aquí molts dels pagesos i pageses representats també van descalços, però en aquest cas per entrar a l'aigua i treballar millor.

Els pagesos vestits amb la típica roba -però en aquest cas duen els pantalons curts i samarreta de màniga curta, fet que respon una època de l'any- somriuen contents i treballen sense parar tallant les garbes amb la falç, lligant-les amb cordell per fer manolls o posant-les al carro. Joves i més grans capficats amb la feina mentre un nen amb el cistell i una dona amb el càntir els proveeixen de menjar i

¹⁷ Anacronisme, m.[LC] Fet, costum, etc..., no propi del temps al qual es vol referir o incongruent amb el seu ambient com a propi d'una altra època.

¹⁸ V.V.V.: Murals de Joan Rebull a l'ermita de la Mare de Déu de l'Aldea, Parròquia de l'Aldea, L'Aldea, 2011, p.69

aigua. És cert, quan dic que per la indumentària no veig ningú de la classe benestant, però compte, això no significa que no pugui haver algú, de fet, és possible que algun pagès de l'obra pugui ser-ho. Pel que fa a la identificació dels membres és impossible, si més no he de dir, que l'autor molts cops feia servir la seva dona, el seu fill o ell mateix com a models, per dibuixar alguns detalls dels rostres o trets físics. Segurament, però, hi hagi gent que s'ha volgut identificar amb algun d'ells.

A la llunyania i seguint el camí de xops ens esperen l'ermita i la torre de L'Aldea encapçalant el paisatge de muntanyes i sobretot, remarcar que Joan Rebull ha mantingut l'estructura de l'ermita tal com era en el segle XX i no com està en l'actualitat. Seguint cap a la dreta el cel i els núvols s'obren per donar pas la imatge de la Verge de L'Aldea envoltada per llum, coronada i acompanyada pel seu nen Jesús assegut als seus braços, estructura figurativa pertanyent a l'època Medieval. Com ja es sabut, Ramon Berenguer IV li cedeix a Bernat Bell-Lloch, l'any 1146, una *Almúnia* anomenada Aldea juntament amb prats, aigües i un castell amb torre de guaita. Posteriorment Bell-Lloch i la seva esposa Adalgarda proveeixen aquell lloc d'una nova torre i un santuari construït entre l'any 1160 i 1161¹⁹. Fou entre aquelles mateixes dates que Bernat Bell -Lloch fa la donació de la Mare de Déu de L'Aldea al poble. Segons el document de donació, Bernat creia que si hi havia un lloc de culte, en aquest hi era necessari una figura a la mateixa altura.²⁰

I per concloure, faré menció a un petit estudi dels objectes, ja que també és important no només conèixer el context sociològic i històric si no també allò que el complementa, és a dir, els detalls. En aquesta última obra, les eines que veiem reflecteixen la vida al camp, començant pels homes que subjecten una falç²¹, instrument del món de la pagesia que serveix per tallar les garbes de l'arròs o qualsevol fruit de tija alta. El càntir²², normalment fet de terrissa, serveix per dipositar líquid, ja sigui aigua com vi. El cistell²³, en ell es transporta menjar o altres objectes i sol estar fet de margalló -conegut també com "margalló". Aquests dos últims utensilis són artesanies fetes amb les mans de gent humil i treballadora, que han transmès els coneixements de generacions en generacions, fins i tot actualment encara hi ha fires on es mostra com es treballa. A la part esquerra, darrere d'aquesta noia amb camisa blanca i mocador roig hi ha una naveta²⁴ situada dintre del camp d'arròs, adaptada per

¹⁹ EIXARCH CARDONA, Víctor- Manuel.: Miscel·lània en el 850^è aniversari de la Parròquia de L'Aldea (1160-2010), Parròquies de l'Aldea, Tortosa, 2010, p.52-57

²⁰ COLOM MONFORT, Alfonso Mossèn.: La Parròquia de l'Aldea, Parròquia de l'Aldea, Tortosa, 2004, p. 33

²¹ Falç, / f. [LC] [AGA] Eina que serveix per a segar les messes o tallar herba, consistent en una fulla de ferro acerat, corba, tallant o dentada en la seva part còncaua i fixada a un mànec de fusta. Pel juny la falç al puny. Un cop de falç

²² Càntir, / m. [LC] [ED] [AR] Atuell portàtil per a posar-hi aigua o altres líquids, de terrissa, de vidre o de metall, habitualment amb ansa, broc i galet. Agafa el càntir i vés a la font. Omplir el càntir al torrent.

²³ Cistell, / m. [LC] [ED] Recipient portàtil fet de vímets, de joncs, etc., entreteixits, generalment de base oval o rectangular amb una ansa semicircular travessera a la meitat de la seva llargària. El cistell d'anar a plaça. 2 m. [ECT] cistell de consum Conjunt de béns de consum diari que es prenen com a base, juntament amb altres béns i serveis, per al càlcul de l'índex de preus al consum.

²⁴ Naveta, / m, Vehicle tradicional de la ribera adaptat a relliscar, tot i carregats, sobre la superfície aquosa dels antics camps de sega

relliscar i facilitar el transport del gra. I per acabar el cavall, el qual duu col·locat, el collar²⁵, el reculant²⁶, la cabeçada²⁷ tots aquests estris per garantir que l'animal estiri de manera segura, el tiràs²⁸.

Com a consideracions finals, en aquestes sis pàgines queda demostrat per mitjà de les dues obres de Joan Rebull que l'Art és un vertader testimoni del pas del temps que pot prendre la forma artística necessària per donar-lo a conèixer, en forma d'edifici, en forma d'escultura o en forma d'obra pictòrica, entre d'altres. Després de la lectura de les dues obres que s'han tractat en aquest espai, es pot verificar i repeteixo, que a través de l'estudi de la imatge podem arribar a adquirir nous coneixements ja siguin antropològics, etnològics o històrics -en el nostre cas-. Per aquest motiu i des de la meua opinió, no hem de deixar de conservar, protegir, aportar nous estudis, o fer excavacions per tal d'estar més prop del nostre passat, per estar més prop de conèixer els nostres orígens i adquirir com a conseqüència més pes cultural, tradicional, patrimonial, artístic i històric.

BIBLIOGRAFIA

COLOM MONFORT, Alfonso Mossèn.: La Parròquia de L'Aldea, Parròquia de L'Aldea, Tortosa, 2004

EIXARCH CARDONA, Víctor- Manuel.: Miscel·lània en el 850è aniversari de la Parròquia de L'Aldea (1160-2010), Parròquies de L'Aldea, Tortosa, 2010

MONFORT, ALFONSO MOSSÈN.: La Parròquia de L'Aldea, Tortosa

MORERIA, Joan.: DEL FOLKLORE TORTOSÍ, costums, ballets, pregàries, parèmies, jocs i cançons del camp i de la ciutat de Tortosa, segons edició, Tortosa, 1979

O'CALLAGHAN, Ramón Dr.: Anales de Tortosa (II), biblioteca ebreca, Centre de lectura, Tortosa

V.V.V.: La Novena a la Mare de Déu de L'Aldea, Parròquies de L'Aldea i Bisbat de Tortosa, 2011

V.V.V.: Murals de Joan Rebull a l'ermita de la Mare de Déu de L'Aldea, Parròquia de L'Aldea, L'Aldea, 2011

WEBGRAFIA

Pàgina web de l' Institut d'Estudis Catalans. Diccionari de la llengua catalana: <http://dlc.iec.cat/>

Pàgina web de l'Institut d'Estudis Catalans. Diccionari Descriptiu de la llengua catalana, consulta d'articles: <http://dcc.iec.cat/>

²⁵ Collar, *m*, [LC] [AGR]. Corretja, cadena, etc., que es posa al voltant del coll d'un animal.

²⁶ Reculant, *m*, [LC] [TRG] Corretja del carro que va enganxada a la rabasta.

²⁷ Cabeçada, *f*. Conjunt de corretges que s'ajusten al cap dels animals de tir, proveït si escau per tapalls als ulls, al qual se subjecta el fre amb les regnes. S'usa sovint en plural.

²⁸ Tiràs, *m*, [LC] [AGA] [IMF] Eina que consisteix en un tros de fusta plana fixada transversalment a l'extrem d'un mànec llarg, que serveix per a aplanar la terra o arregar el gra.